בהעלותך* ב

א. בפרשתנו מסופר אודות מדת הענוה של משה רבינו — „והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה".

והנה פסוק זה בא בהמשך לדברי מרים ואהרן (בפסוק הקודם) „הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר"; ואח"כ ממשיך בכתוב „ויאמר[2] ה' פתאום גו' (ופרש"י „להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלה עליו שכינה תדיר") ויאמר[3] גו' אם יהי' נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום גו' לא כן עבדי משה גו' פה אל פה אדבר בו גו' ותמונת ה' יביט". ודייקו במפרשים[4], דמזה שהכתוב מפרש ענותנותו של משה בהסיפור ע"ד גודל מעלת נבואתו, מובן, שמכח מדת הענוה שלו זכה משה למעלת נבואתו (שהיתה אצלו בקביעות[5]).

והנה בגמ'[6] איתא „אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממשה", ומזה שכייל „עניו" ביחד עם „גבור עשיר וחכם" משמע לכאורה, שהוא שווה להם בנחיצותם בענין הנבואה:

אבל לאידך, מזה שהכתוב כאן (בענין גודל מעלת נבואת משה) מבאר רק מעלת הענוה שלו (אף ש„כולן ממשה", שאצלו היו כל המעלות המנויות בברייתא), משמע, שהשייכות דמדת הענוה לענין הנבואה גדולה יותר משאר המעלות[7].

וכן הוא לפי הדיעה[8] ד„ענוה גדולה מכולן"[9] ו„מביאה לידי רוה"ק"[10], דלפ"ז ענוה אינה כשאר המעלות דגבור עשיר

---

*) וסיום מס' סוטה דירושלמי.

1) פרשתנו יב, ג.

2) שם, ד.

3) שם, ו ואילך.

4) ראה עיון יעקב לע"י נדרים לח, א.

5) ראה רא"ש נדרים שם. ובחדא"ג מהרש"א (ב"ב קלד, א ד"ה שמונים) מפרש דמצד מדת הענוה שלו „אצילות נבואתו הי' מאתו יתעלה ב"ה בזולת אמצעי".

6) נדרים שם.

7) בחדא"ג נדרים שם מפרש בגמ' „ולפי שאלו המעלות גבור חכם עשיר הם המעלות הגדולות בעיני הבריות . . ראוי שלא יחסר מהם נביא שליח השם והוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג' מעלות אבל שיהי' ג"כ עניו אצל אלו המעלות". ולפ"ז עיקר הצורך הוא בג' מעלות אלו. אבל בהמשך הכתובים בפרשתנו, ולפמ"ש בחדא"ג ב"ב (כנ"ל הערה 5) משמע דענוה היא העיקר בשייכות לנבואה. וראה גם עיון יעקב שם. וראה מכילתא יתרו כ, יח.

לכללות מרז"ל הנ"ל (השקו"ט בתנאי הנבואה, ובדברי הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז) — ראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 82 ואילך. וש"נ (ושם באו"א קצת מהמבואר לקמן בפנים).

8) דעת ריב"ל ע"ז כ, ב.

9) ובתוד"ה ענוה ע"ז שם, דבירושלמי שקלים* גריס (בדברי רפב"י) איפכא „וקא סבר כריב"ל דבסמוך דאמר ענוה גדולה מכולם".

10) ל' חדא"ג מהרש"א סנהדרין יא, א — לדעת ריב"ל דענוה גדולה מכולן (הובא לקמן בפנים סעיף ב).

---

*) ספ"ג. ובירושלמי שקלים לפנינו (וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ג) הוא כלפנינו שם „ענוה מביאה לידי יר"ח".

וחכם (שלא נזכרו בברייתא דרפב"י[11]), אלא שרק היא המביאה לרוה"ק. ועוד יש לומר, שהענוה אינה תנאי והקדמה צדדית, אלא היא „מביאה לרוה"ק" (וע"ד שאר המעלות שבברייתא שם: תורה מביאה לידי זהירות וזהירות מביאה לידי זריזות כו', שאין מעלה הקודמת רק מאפשרת את המעלה שלאחרי', אלא היא מקרבת ומביאה אותה).

[והקשר דענין הענוה עם רוה"ק והשראת השכינה מצינו (כמעט) מפורש בגמ' סוף סוטה[12], דאיתא שם[13]: משמתו חגי זכרי' ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא בריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו (כמשה רבינו[14]) אלא שאין דורו ראוי לכך, נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלי' ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל.

והיינו שנקטו בפשטות, דזה שנאמר בבת קול שיש כאן אחד שראוי שתשרה שכינה עליו ה"ז קשור עם מדת הענוה שלו (ולא נזכרה אחת משאר המעלות דגיבור עשיר וחכם[15]).

ועכצ"ל שיש ב' ענינים (ואופנים) בענוה — ענין א' שבו היא שווה לשאר התנאים הנצרכים לענין הנבואה, ועוד ענין שמחמתו רק מדת הענוה נחשבת לדבר הגורם ומביא לרוה"ק כו'.

ב. ויובן זה בהקדם שינוי לשון ב־סיפור הנ"ל דסוף מס' סוטה[16]: בהספד על הלל נאמר תחלה „הי חסיד" ואח"כ „הי עניו", ובהספד על שמואל הקטן נאמר תחילה „הי עניו" ואח"כ „הי חסיד".

והנה בחדא"ג[17] שם כ', דמה שתפסו ב' מדות אלו הוא לפי ש„אלו ב' מדות מביאין לידי רוה"ק כדאמרינן בפ"ק דע"ז[18] בפלוגתא דרפב"י וריב"ל איכא למ"ד דחסידות גדולה מכולן ומביאה לידי רוה"ק, ואיכא למאן דאמר דענוה גדולה מכולן ומביאה לידי רוה"ק". ועפ"ז י"ל, דאלו שהספידו את הלל ס"ל (כריב"ל) דענוה גדולה מכולן ולכן הת־חילו בחסידות וסיימו בענוה, מן הקל אל הכבד, ואלו שהספידו את שמואל הקטן ס"ל דחסידות גדולה מכולם (כב־ברייתא דרפב"י), ולכן התחילו בענוה וסיימו בחסידות[19].

---

11) אבל לפי פירוש הרמב"ם בריש פ"ז מהל' יסוה"ת בגבור וכו' דקאי בעיקר על מעלות המדות, אפ"ל שכן נכללים בדברי הברייתא שם.

12) מח, ב.

13) ועד"ז בסנהדרין שם (בשינויים קלים — ראה לקמן) ובכ"מ בירושלמי כדלקמן בפנים (ס"ו).

14) כ"ה בסנהדרין שם. וליתא בסוטה. וראה עה"ג בש"ס בסנהדרין שם. וש"נ.

15) אף שי"ל שגיבור ועשיר ברוחניות נכללים בל' „חסיד" שמורה על השלימות במעלות המדות.

16) משא"כ בסנהדרין שם נאמר בשניהם „הי חסיד" לפני „הי עניו", ובר"ח שם בשניהם „הי עניו" לפני „הי חסיד". וכ"ה בתוספתא סוטה פי"ג, ד־ה.

17) סנהדרין שם.

18) כ, ב.

19) וכ"ה בתורת הקנאות (להרא"ב אב"ד סיני — ווארשא, תרנ"ט) לסוטה שם.

אבל קשה לפרש כן, שהרי בירושלמי סוטה[20] הובאו ב' סיפורים אלה, ושם איתא גבי שניהם „וכשמת היו אומרים עליו הוי עניו חסיד", עניו לפני חסיד[21].

ולכן נ"ל להיפך, דהחילוק הוא לא במספידי הלל הזקן ושמואל הקטן אלא בדרגתם עצמה. וכמובן בפשטות דדרגת דורו של התלמיד היא למטה מדרגת דורו של הרב, וא"כ דרגת הענוה של שמואל הקטן התלמיד אינה שווה לדרגת הענוה של הלל הזקן רבו, דבנוגע להלל מפורש[22] „לעולם יהא אדם ענוותן כהלל", והש"ס[22] מאריך שם בתיאור ענותנותו של הלל, משא"כ בנוגע לשמואל הקטן איתא בירושלמי שם[23] „ולמה נק' שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו", שמזה משמע, שדרגת הענוה דשמואל הקטן אינה דומה לענותנותו של הלל, שהי' מפורסם (יותר) בגודל מדת הענוה שלו.

ולכן בנוגע להלל כשמת הספידוהו „הי חסיד הי עניו", עניו לבסוף, ובשמואל הקטן „הי עניו הי חסיד, תלמידו של הלל", כי דרגת הענוה שלו לא היתה גדולה כ"כ כהלל.

והא דבירושלמי איתא בנוגע לשניהם „הוי עניו חסיד", עניו לפני חסיד, יש לומר, כי בירושלמי מדובר בדרגא אחרת בענוה, שלמעלה מב' האופנים הנ"ל שבבבלי. ויש לומר, שהוא בהתאם לעוד שינוי בין הירושלמי והבבלי, דבירושלמי איתא „יש ביניכם אחד ראוי לרוח הקודש", משא"כ בבבלי „שתשרה שכינה עליו", כדלקמן.

ג. והביאור בכל זה:

בגדר ענוה יש כמה דרגות — וב־כללות יש לחלקם לשלש[24]:

א) שאינו מחזיק טובה לעצמו, וב־מילא אינו מרגיש עצמו למעלה משאר בנ"א, והיינו דאף שיודע מעלות שלו שבגללן הוא למעלה משאר בני אדם, ויודע ומכיר את ערכו[25], מ"מ אינו מתגאה בזה כלל וכלל, כי יודע אשר כל מעלותיו ניתנו לו מהקב"ה, ועושה חשבון בנפשו, שאילו היו הכוחות הללו ניתנים לאחר הי' ג"כ במדריגה ומעלה זו, ואפשר שאם היו לו להשני מעלות אלו בטבע תולדתו, הי' מגיע ע"י עבו־דתו למדריגה עליונה יותר.

ב) לא רק שאינו מחזיק טובה לעצמו, אלא משפיל א"ע ומרגיש א"ע למטה מכל אדם, כי הוא עניו ובטל באמת*[25],

---

20) פ"ט ה"ג.

21) להעיר מתוס' ע"ז שם (הנ"ל הערה 9) מה שהביא מגירסת הירושלמי.

22) שבת ל, ס"ב ואילך.

23) סוטה שם.

24) בהבא לקמן ראה תו"ח שמות קכ, ב ואילך. ביאוה"ז פקודי לאדמו"ר האמצעי (נט, ב) ולהצ"צ (ע' שט). סה"מ תרס"ה ע' ריט. סה"מ עטר"ת ע' צא. סה"מ תש"י ע' 236. ועוד. לקו"ש חי"ג ע' 30 ואילך.

25) וכמבואר בארוכה (בהנסמן בהערה שלפ־נ"ז) לגבי ענוה דמשה, והחילוק בין עניו לשפל, דשפלות היא מה שיודע ומכיר ערכו ושפלותו שהוא שפל אנשים שאין בו מעלות או שאינן ידועות לו, משא"כ העניו הוא איש מעלות ויודע מהן.

*25) ובסגנון אחר קצת (ע"פ הדרושים שבהערה 24): א) ענוה ע"פ חשבון וטעם, שכיון שיסודה הוא טעם ושכל (שחושב שאם היו לזולתו כחות וחושים שלו הי' מגיע למעלה יותר), הרי היא במדה וגבול. ב) ענוה שאינה מצד חשבון וטעם אלא יסודה „ביטול עצמי שלו", שהוא „אין" לגבי הקב"ה, ואופן ענוה זו „אינו לפי המדה

עד שפשוט בשכל אצלו (ולא רק „אפ־שר״) שאם היו לו להשני מדות ותכונות אלו שהקב״ה נתנם לו הי׳ בודאי למעלה יותר ממנו.

ג) למעלה מכל זה ישנה ענוה הגו־רמת שישפיל את עצמו ולירד ולהתעסק גם עם זה שברור אצלו שהוא הירוד והשפל ביותר[26], ולהעיר ממרז״ל[27] ב־מקום גדולתו של הקב״ה שם אתה מוצא ענותנותו, דענותנותו היא בזה שמשפיל עצמו ויורד[28] להיות נקרא הגדול, „גדול ה׳ ומהולל מאד בעיר אלקינו״[29], להוות עולמות ונבראים, שהוא השפלה וירידה עצומה כלפי הקב״ה, שיורד להוות עול־מות (כדאיתא בזהר[30] לאו אורחא דמל־כא לאישתעי במילי דהדיוטא). וכן בענ־יננו הוא מילי דהדיוטא לגבי אדם סתם, והוא בכלל.

ד. והנה כיון שענוה גורמת להש־ראת השכינה ורוה״ק (כנ״ל), מובן, שב־התאם לג׳ האופנים הנ״ל בענוה, חלוקים גם בשייכותם להשראת השכינה.

והביאור בזה:

הצורך בביטול וענוה הוא לא רק בשייכות לנבואה ורוה״ק, אלא בשביל כל מדריגה של „השראת השכינה״, ע״ד מרז״ל אכל בי עשרה שכינתא שריא[31], ואפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שכי־נה שרוי[32], שבכל זה אמרינן ש„אין הקב״ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו ית׳״[33], וי״ל שזוהי הדרגא הא׳ הנ״ל שב־ענוה, שהיא תנאי והקדמה מוכרחת להשראת השכינה, ובלי זה אי אפשר להיות השראת השכינה על האדם כלל [ובענין זה הענוה היא כמו שאר התנאים דגבור עשיר וחכם, שכולם הם רק תנ־אים והקדמה שבלי זה אי אפשר שתהי׳ השראת השכינה].

למעלה מזה הוא מה ש„ענוה מביאה לרוה״ק״ (ולא רק תנאי צדדי), שהדיוק בזה הוא „רוח הקודש״ דוקא, שהיא דרגא נעלית יותר מהשראת השכינה (סתם)[34], וע״ז נאמר „ענוה מביאה ל־רוה״ק״, דכאשר הוא עניו ובטל באמת (כמדריגה הב׳ שבענוה), ה״ז מביא ל־רוה״ק, ודרגא זו היא באדם שיש אצלו כל הדרגות דזריזות פרישות יראת חטא וקדושה כו׳ (המנויות בברייתא שם).

אבל גם זו היא דרגת ענוה של הר אדם, אבל דרגא הג׳ הנ״ל של ענוה ובי־טול, היא לא רק זה שאינו מרגיש גבהות בעצמו, ויתירה מזה שהוא שפל רוח בפני כל אדם, אלא שיורד ומשפיל א״ע להתעסק גם עם אנשים פחותי הערך, ובזה אין הענוה והשראת השכינה ב׳ דברים, אלא היינו הך, כי זה שאיש

כלל״. ו„חשבון״ הנ״ל (שפשוט אצלו שהשני הי׳ בודאי למעלה ממנו) הוא רק תוצאה מה„ביטול עצמי שלו״ (כמבואר בהדרושים שם).

26) וי״ל שהוא ע״ד הנאמר בהקב״ה „מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח״ (ישעי׳ נז, טו).

27) מגילה לא, א (ראה דק״ס שם. סה״מ ה״ש״ת ע׳ 40 בהערה). וראה תניא פ״ד.

28) ראה ר״ח שער הענוה פ״א. אוה״ת וירא צד, א ואילך (מתו״א ולקו״ת). ועוד.

29) תהלים מח, ב.

30) זח״ג קמט, ב. וראה לקו״ת ר״פ אחרי (כה, ד). ובכ״מ.

31) סנהדרין לט, א. ואף שאינם מדברים בד״ת (תניא אגה״ק סכ״ג).

32) אבות פ״ג מ״ו. תניא פ״ו.

33) ל׳ התניא שם.

34) לכללות הדרגות בנבואה, רוה״ק וכו׳ — ראה מו״נ ח״ב פמ״ה. עבודת הקודש ח״ד פכ״ב ואילך. ועוד.

מורם מעם וגבוה גבוה ביותר יורד (גם) לאנשים דמטה מטה ביותר, אין זה מצד כח הנברא כ"א מכח הבורא, דמרום וק־דוש אשכון ואת דכא ושפל רוח"[34], ונמ־צא דהוא הוא ענין השראת השכינה ואור ה' השורה על האדם (כי „ענין הש־ראת השכינה היא גילוי אלקותו ית' כו' באיזה דבר והיינו לומר שאותו דבר נכלל באור ה' ובטל לו במציאותו לגמ־רי")[35].

ה. ועפ"ז יש לומר שזהו החילוק בין גירסת הבבלי והירושלמי:

בבבלי, שהגירסא „ראוי שתשרה ע־ליו שכינה", אין המדובר בדרגא נעלית ברוה"ק[36], ובמילא מובן דקאי בבחי' ענוה וביטול סתם, שבזה ב' מדריגות בכללות: דרגא הא' שהוא קטן בעיני עצמו, ודרגא שלמעלה מזו, שמרגיש א"ע פחות וירוד מכל אדם, ובכללות זהו החילוק בין שמואל הקטן שהוא תלמידו של הלל הזקן, ודרגת הענוה של הלל הזקן שידוע כענוותן, ולכן הרי בהלל נאמר בדרך לא זו אף זו „הי חסיד הי עניו", דאצלו היתה דרגא נעלית יותר בענוה, משא"כ בשמואל הקטן שמתחיל ב„עניו" כי אצלו היתה הענוה בדרגא פחותה מזו:

משא"כ בירושלמי שמדובר בדרגא נעלית יותר, „רוה"ק", הרי גם דרגת ה־ענוה היא מהות וחפצא אחרת דענוה כנ"ל, ודבר זה מצינו בהלל שלא רק שהי' מחזיק עצמו כקטן לגבי בני אדם אחרים אלא שסבל, השפיל והוריד את עצמו כלפי אנשים פחותי הערך, ועד גם לגבי נכרים שבאו להתגייר באופן ששמאי[37] לא רצה לקבלם[38], ומ"מ קבלם הלל[39], בגודל ענוותנותו (כפי שאמרו אח"כ[40] „ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה"), שלא היתה בה שום הגבלה, ומשום כך התעסק גם עם הירוד והשפל ביותר, אפילו עם נכרי[41].

---

34) ראה הערה 26.

35) ל' התניא פל"ה (מד, ב).

36) מובן, שלשון „השראת השכינה" וכיו"ב לפעמים כולל כל הדרגות* — נבואה רוה"ק השרא השכינה סתם וכו' [וראה לשון הרמב"ם בהל' יסודי התורה (פ"ז ה"א) „ואין הנבואה כו' מיד רוה"ק כו'", ובהלכה ה' שם „שתשרה שכינה", ו־הרי בנדו"ד גם בבבלי איתא בנוגע לשמואל הקטן „ואף הוא אמר כו'" ופרש"י בסנהדרין שם (יא, א) „שרתה עליו שכינה שנתנבא כו'"].

וא"כ מובן שבלשון „שתשרה שכינה" בבבלי בנוגע להלל הכוונה לרוה"ק, שהיא דרגא נעלית יותר מדרגת „תשרה שכינה" שבשמואל הקטן (כנ"ל ס"ד), אבל עיקר בחי' רוה"ק היא המבוארת בירושלמי (כדלקמן בפנים), שלכן דוקא שם מפורש „רוה"ק".

---

*) אף שבפרט משך זמן בטלה נבואה ונשארה בתקפה רוה"ק.

37) שגם הוא הי' עניו. וראה אבות פ"א מט"ו מאמר שמאי „והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

38) כפרש"י שבת שם (לא, א) „גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו".

39) ראה פרש"י שבת שם (ד"ה גיירי), שהלל „סמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו . . הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו". וראה הערה 41.

40) שבת שם.

41) ראה סה"מ תקס"ב ע' נא. תו"ח שבהערה 24 — בפי' עניוות דמשה דהי' „עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" — אפילו לגבי גוי. ולהוסיף, שאף שידוע* שגר גם קודם

---

*) החיד"א (מדבר קדמות מערכת ג' אות ג

וענוה מסוג זה קשור עם רוה"ק.

ולפי זה יש לומר, שהלשון בירושלמי „הוי עניו חסיד" אין הכוונה בו לב' מעלות נפרדות כמו בבבלי, אלא הן מעלה אחת, עניו־חסיד, שהענוה היא באופן של חסידות, שפירוש חסיד הוא המתחסד עם קונו[42], עושה לפנים משורת הדין, וכן הוא בענוה דהלל שהי' עניו־חסיד, ענוה באופן של חסידות, שהשפיל את עצמו לפני כל אחד, גם לגבי שפל אנשים.

ועפ"ז יש לומר עוד, שגם בירושלמי בשייכות לשמואל הקטן הכוונה לענוה בדרגא נעלית כזו[43], ע"ד הסוג[44] הנאמר בהלל, ולכן לא הסתפק הירושלמי ל־הביא „ולמה נקרא שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו", אלא מוסיף „ויש אומרים לפי שמעט הי' קטן משמואל הרמתי", דשמואל הי' נביא ממש, ומסירותו לכל ישראל היתה באופן נפלא, שהלך מעיר לעיר לשפוט אותם על עסקי צרכיהם כו'[45], שזה מורה על גודל הביטול וה־ענוה שלו[46].

[ואף שבבבלי מסופר אותו מאורע ושם נאמרה (לפי הנ"ל) הן בנוגע להלל והן בנוגע לשמואל דרגא פחותה יותר במדת הענוה, י"ל בפשטות שהיו אצלם כמה זמנים ודרגות, ופשיטא דהלל וכן שמואל נתעלו מזמן לזמן במדריגתן וכן במדת הענוה והביטול שלהם, ולכן בבבלי שהמדובר בדרגא נמוכה יותר, השראת השכינה, מדגיש דרגא קטנה בענוה, משא"כ בתלמוד ירושלמי שמ־דובר בדרגא נעלית יותר, כנ"ל[47]].

שנתגייר יש בו ניצוץ נשמה קדושה – הרי בנדו"ד, כיון שבאו להתגייר באופן שע"פ דין אין מקבלים אותם (כנ"ל הערה 38), מובן, שניצוץ הנשמה הי' בתכלית ההעלם אצלם (שלכן גם שמאי לא הרגיש אותו).

וע"פ המבואר לעיל סוס"ד, שדרגא זו (בענוותנותו של הלל) היא ע"ד הענין ד„מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח", יש לומר, שזהו הטעם שרק הלל הרגיש הניצוץ קדושה שבהם שהי' בתכלית ההעלם [ע"ד הידוע שבירור ניצוץ קדושה הנמצא למטה מטה ביותר, הוא ע"י גבוה גבוה ביותר – אור גדול ביותר].

וכיון שהרגיש שיש בהם ניצוץ קדושה, לכן „הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו" (כנ"ל הערה 39). וראה תוד"ה לא (יבמות כד, ב) „בטוח הי' הלל דסופו לעשות לש"ש", ובתוד"ה רעה (שם קט, ב) „יודע הי' הלל בהן שסופם להיות גרים גמורים" – נסמנו בגליון הש"ס שבת שם. ועצ"ע.

42) ראה תניא ספ"ו. לקו"ת פרשתנו ל, א.

---

43) להעיר דשמואל הקטן הי' רגיל לומר (אבות פ"ד מי"ט) „בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך" (משלי כד, יז. וראה לקו"ש חי"ט שנסמן לקמן), שמורה על ביטולו גם כלפי אויבו כו' – ראה מדרש שמואל שם ד"ה ואפשר. וראה לקו"ש חי"ט (ע' 44 ואילך) בענין מלחמתה של תורה.

44) אלא שבסוג זה גופא למטה יותר. ולהעיר דשמואל הקטן תיקן ברכת ולמלשינים (ברכות כח, סע"ב).

45) ראה פרש"י ש"א יב, ג.

46) וראה ר"ח שער הענוה פ"ז (רלח, ד ד"ה גדולה ענוה שבה נתגדל שמואל).

47) והוא בהתאם לומנם, דתלמוד בבלי נתחבר כמו מאה שנה אחרי שחיבר ר"א הגמרא הירושלמית (הקדמת הרמב"ם לס' היד), ולכן בכל

בפירוש ל' רז"ל „גר שנתגייר", ולא „גוי שנתגייר" (ע"ד „עבד שנשתחרר", „קטן שנתגדל"). וראה ס' תשובות בעלי התוס' מכת"י (נ.י. תשי"ד — ע' רפו, סי"ט) ממהר"ם מרוטנבורג (בשם הר"י חסיד): משים נשמה שראוי להיות יהודי במעי גוי ואותו נעשה גר.

ו. עפ״ז יש לבאר גם הא דמסופר בסוף המס׳ בירושלמי[48]: „מעשה שנכנסו זקנים לעליי׳ בית גדיא ביריחו ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקודש והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהן בשמואל הקטן, ושוב נכנסו זקינים לעלי׳ ביבנה ויצאת בת קול ואמ־רה להן יש ביניכם שנים ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהן בר׳ אליעזר בן הורקנוס והיו שמחין שהסכימה דעתן לדעת המקום״.

וכבר שקו״ט במפרשים אם ההיא פליגא אדלעיל[49] דשם לא נתפרש אלא אחד בכל פעם, או דתרי עובדי הוו[50], ובכל אופן צ״ע מה שכאן נאמר יש ביני־כם שנים ראויין לרוח הקודש והלל הזקן אחד מהם והשני לא נתפרש (ועד״ז בנוגע לשמואל הקטן)[51].

ומהמשך הלשון משתמע דתרי עובדי הוי ועובדא דבסוף ירושלמי אירע בזמן קודם כשהלל ותלמידו שמואל הקטן היו ביחד, ובאותו הזמן עדיין לא הגיע שמואל הקטן לדרגת הענוה של הלל הזקן רבו (שהי׳ גדול הרבה ממנו), וזהו שהבת קול בא לומר, דאף ששנים ראויים לרוח הקודש, לא נתפרש שמו של שמואל אלא רק דהלל, להדגיש מעלתו של הלל, ואילו סיפור הירושלמי שלפנ״ז „יש ביניכם אחד ראוי לרוח ה־קודש״ בנוגע להלל הי׳ לפני המאורע הנ״ל דהלל ושמואל, והסיפור בנוגע לשמואל הוא מאורע אחר שהי׳ לאח״ז, לאחר מיתת הלל, שאז נתעלה שמואל בדרגת הענוה שלו, עד שהי׳ ראוי לרוה״ק בדוגמת הלל.

ויש לומר דגם במאורע הב׳ (בסיום הירושלמי) מה ש„נתנו עיניהן בר׳ אלי־עזר בן הורקנוס״ הוא מצד מדת הענוה שהיתה בו, כנראה שכאשר באו ושאלו אותו כמה שאלות, היסב את נושא הדי־בור לענין אחר והשתמט מנתינת מענה על שאלתם ו„לא מפני שהפליגן בדברים („הפרישן לדברים אחרים כאדם המתכ־וין לדחות כשאינו יודע להשיב אלא יודע הי״) אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם״[52].

והיינו אף שהי׳ יודע מה להשיב, הרי תמיד הי׳ נרגש אצלו ביטולו לרבו, ולכן לא הי׳ יכול לומר דבר חדש שהוציא

אחד מדגיש מה שיש ללמוד למקומו וזמנו: בירושלמי מדגיש הלימוד מהלל ושמואל להיות עניו בתכלית, בהתאם למקומו (א״י)* וזמנו, ואילו בבבלי ד„במחשכים הושיבני״ (סנהדרין כד, א)* ומחמת ירידת הדורות, ס״ל שדי שתהי׳ עכ״פ דרגת ענוה כמו שהי׳ להלל ולשמואל בתחלת זמנם.

וי״ל שסיום מס׳ סוטה בבבלי — דאיתא התם דר׳ יוסף אמר „לא תיתני ענוה דאיכא אנא״, היא דרגא פחותה יותר בענוה, שלכן הוצרך ר״י להודיע זה, ולא כהלל ושמואל הקטן. ואכ״מ.

48) סוטה שם בסוף הפרק. וכ״ה בירושלמי ע״ז פ״ג ה״א. ובירושלמי סוף הוריות.

49) ראה יפה מראה הובא בפני משה.

50) פני משה.

*) ראה סנהדרין שם החילוק בין ת״ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה, לת״ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה. שזה מורה על החילוק באופן הענוה והביטול שלהם. וראה שם דגסות הרוח ירדה לבבל.

51) וראה קרבן העדה ופני משה שהוא מפני שלא לבייש (ולכן בכל פעם הי׳ א׳ שלא גילו עליו). ומזה ראי׳ שבכאו״א (גם באנשים ששייכים לרוה״ק) יש לחשוש לזה.

52) יומא סו, ב. ובפרש״י שם.

מסברתו מהכלל ששמע מרבו (ע"ד אי־די דטריד למבלע לא פליט).

אלא שענוה זו דר"א היא רק ענוה כלפי רבו, או יתירה מזו גם כלפי תל־מידו והשואלים אותו, ואינה דומה לה־ענוה דשמואל הקטן בכלל, ועאכו"כ כאשר נתעלה לדרגת ענוה דהלל, שלכן במאורע הב' נתפרש רק שמו של שמואל הקטן ולא דר"א בן הורקנוס.

(משיחות ערב חגה"ש, יום ב' דחגה"ש וש"פ נשא תשמ"ב)